

Овчаренко А.С.,
аспірант кафедри міжнародної торгівлі,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

МІЖНАРОДНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. Розкрито місце та роль Міжнародної федерації органічного руху в поширенні та розвитку органічного виробництва у світі (Organic 3.0). Охарактеризовано основні програми фінансової підтримки та стимулювання органічного методу виробництва у ЄС (Спільну аграрну політику на 2014–2020 рр.). Досліджено основні ініціативи сприяння прогресу європейського органічного руху до 2030 р. (Organic Vision 2030).

Ключові слова: органічне фермерство, програми розвитку, ЄС, міжнародна організація, зелені виплати.

Постановка проблеми. У контексті сталої моделі споживання, деградації та критики традиційного методу сільськогосподарського виробництва успішна світова практика ведення «зеленого бізнесу» підкреслює актуальність органічного методу. Невідповідність попиту та пропозиції вимагає інтенсивного стимулювання розвитку органічного сектору, що можливе за рахунок державної фінансової підтримки, створення сприятливого інституційного середовища. Дедалі більше економік світу розробляють власні програми підтримки та стимулювання органічного виробництва на базі власних ресурсів або у співпраці з міжнародними органічними організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світовий досвід державної підтримки органічного виробництва досліджено такими вітчизняними вченими, як: Н.П. Новак [1], О.М. Маслак [2], О.В. Ходаківська [3], Ю.С. Завадська [4], В.І. Артиш, Р.М. Безус та ін. Зарубіжними науковцями, які вивчають регуляторне та політичне середовище органічного виробництва в ЄС, є Ніколя Лампкін, Керолін Фостер, Сюзанна Падель, Пітер Мідмор, Світлана Рольєвич Ніколіч, Предраг Вукович, Біляна Груєч [5] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Динамічний розвиток органічного фермерства та зростання глобального ринку органічних агропродовольчих товарів потребує фінансової підтримки державного та приватних секторів. Із трансформацією споживчих уподобань, активним використанням альтернативних методів сільського господарства, екологізацією міжнародної торгівлі тощо виникає необхідність підтримки розвитку органічного фермерства. Оскільки під впливом певних екологічних, економічних та соціальних факторів програми мають на постійній основі вдосконалюватися та переглядатися, виникає необхідність перманентного моніторингу актуальних програм підтримки органічного виробництва.

Мета статті полягає у характеристиці актуальних програм розвитку та підтримки органічного землеробства на глобальному та наднаціональному рівнях.

Вклад основного матеріалу дослідження. «Зелений бізнес» – одна з найпоширеніших та найпривабливіших бізнес-стратегій останнього десятиріччя. Обговорення питань

глобального потепління та скорочення природних ресурсів змушують компанії змінювати свої підходи до ведення бізнесу. Зелена практика підприємництва дає змогу компаніям та фірмам не тільки отримувати соціальні переваги, такі як громадська підтримка та скорочення викидів вуглецю, а й економічні переваги, серед яких – економія ресурсів, скорочення затрат на виробництво та фінансова підтримка з боку держави.

Зелена промисловість спрямована на отримання прибутку, маючи незначний або навіть позитивний вплив на навколишнє середовище. Сталість виступає важливим аспектом під час прийняття рішень у всій організації, що має прояв у мінімізації споживання, виробництва шкідливих хімікатів та ліквідування відходів. Визнаючи вичерпність природних ресурсів нашої планети або, можливо, потенційні економічні можливості, зелена промисловість прагне задовольнити поточні вимоги світової спільноти, враховуючи майбутні перспективи, зокрема застосовуючи органічний метод виробництва.

Наявність програм розвитку органічного виробництва є важливим складником поширення та вдосконалення практики ведення органічного фермерства у більшості країн світу у зв'язку з його вагомими перевагами для економіки та суспільства у цілому. Залежно від рівня поширення ініціативи можна поділити на глобальні, наднаціональні, державні та локальні (місцеві).

Існує велика кількість організацій, які задіяні в просуванні, регулюванні та вивчені органічного виробництва на міжнародному рівні. До них необхідно віднести: Міжнародну федерацію органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), Міжнародний центр дослідження органічних агропродовольчих систем (ICROFS), Органік Епринтс (Organic Eprints), Альянс центру органічних досліджень (ORCA), Дослідницький інститут органічного сільського господарства (FiBL), Міжнародну спільноту з досліджень органічного сільського господарства (ISO FAR).

На міжнародному рівні програми стимулювання органічного виробництва розробляються Міжнародною федерацією органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), метою існування якої є сприяння розвитку, співробітництву та інноваціям в органічному секторі. За час свого існування організація розробила три основні стратегії поширення та розвитку органічної системи, актуальною версією якої є ініціатива Organic 3.0 [6]. Завданнями програми є виведення органічної продукції з нішевого сегмента, налагодження діалогу між виробниками та споживачами з урахуванням усіх місцевих особливостей ведення органічного виробництва в країнах-практикантах. Програму поділено на шість основних цілей, досягнення яких сприятиме встановленню дійсного «сталого моделі розвитку сільського господарства» (табл. 1).

У 2016 р. глобальною організацією було витрачено більше

1,6 млн. євро (1,89 млн. дол. США) на програми розвитку органічного виробництва (рис. 1). Міжнародною федерацією органічного сільськогосподарського руху було створено технологічну інноваційну платформу (TIPI) [8], мета існування якої полягає у сприянні міжнародному співробітництву в галузі досліджень, обміну науковими знаннями про органічні продукти харчування, застосування та впровадження інновацій та наукових знань відповідно до принципів органічного землеробства.

Оскільки учасниками Міжнародної федерації органічного руху є більше 120 країн, вона є єдиною глобальною організацією, відповідальною за світовий розвиток органічного фермерства. Окремі країни або групи країн розробляють свої власні плани розвитку органічного сільського господарства відповідно до їх внутрішніх потреб та з урахуванням їх специфічних особливостей.

На наднаціональному рівні програми розвитку органічного виробництва розробляються наднаціональним урядом ЄС. У 2013 р. Європейською Комісією було прийнято «Спільну аграрну політику на 2014–2020 рр.», яка покликана поширити сталий розвиток та сприяти подоланню екстремальних кліматичних умов, особливе місце в якій відведено органічному сільському господарству (табл. 2).

Порівняно з попередніми програмами розвитку в «Спільній аграрній політиці на 2014–2020 рр.» збільшено підтримку органічного виробництва, зокрема органічні ферми (під цю категорію підпадають повністю та частково органічні компанії) автоматично отримують «зелені виплати», підтримка закладена в таких статтях [11]:

1. Стаття 15 (4g) «Консультаційні послуги, управління фермами та послуги з надання допомоги фермерам». Надання порад із ведення органічного господарства.

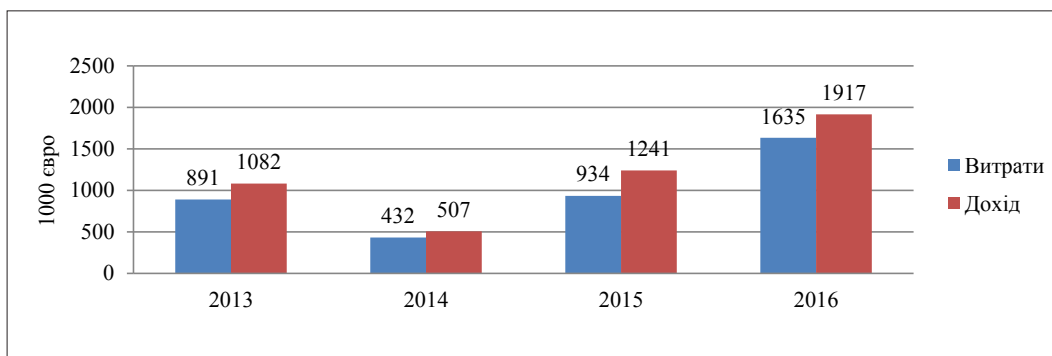

Рис. 1. Витрати та доходи Міжнародної федерації органічного руху на/від органічні програми розвитку, 2013–2016 рр., 1 000 євро [9]

Таблиця 1

Центральні цілі стратегії розвитку органічного руху в програмі Organic 3.0

Назва цілі програми Organic 3.0	Характеристика
1. Культура інновацій	Заохочення традиційних фермерів до впровадження альтернативних практик. Пошук традиційних та новітніх соціальних, екологічних та технологічних нововведень, оцінка їх ризиків впливу та потенціалу.
2. Постійне вдосконалення практик	Постійне вдосконалення операцій та систем в екологічних, соціальних, економічних, культурних векторах. Виробники мають право самостійно вибрати вектор розвитку, однак диверсифікація є бажаною. Програма містить рекомендації щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку, які мають найбільший ефект. Фермери, переробники та трейдери повинні використовувати відповідний інструмент для оцінки своїх власних операцій, демонструючи постійні вдосконалення.
3. Поеднання шляхів досягнення прозорості та чесності	Досягнення прозорості та чесності ведення органічного господарства шляхом залучення третьої сертифікаційної сторони, впровадження нових методів перевірки ланцюгів вартості (сучасна автентифікація та технології відстеження).
4. Кооперація на базі взаємних інтересів	Створення альянсів з рухами та організаціями, які переслідують подібні цілі та завдання, метою яких є пропаганда сталих методів ведення сільського господарства, зокрема потенційними партнерами виступають прихильники агроєкології, справедливої торгівлі, рухи за права дрібних та сімейних фермерств, «зеленої моди», міського сільського господарства тощо.
5. Всебічне розширення прав усіх учасників органічного вир-ва (від фермера до кінцевого споживача)	Підтримка малих та середніх органічних ферм, справедливий розподіл виручки, прозоре та справедливе встановлення цін на продукцію, підтримка жіночої робочої сили тощо.
6. Справедлива вартість та розрахунок собівартості	Необхідність установлення справедливої ціни шляхом скасування дотацій на добрива, посилення податкового тиску на компанії-забрудники, маркування ГМО продукції та її подібних. Державні субсидії та прями виплати фермерам мають бути спрямовані на розвиток практик, які виробляють суспільні товари та надають послуги з обслуговування екосистеми.

Джерело: побудовано автором на основі [7]

Розподіл бюджету ЄС у рамках «Спільної аграрної політики на 2014–2020 рр.»

Сфери розподілу бюджету ЄС	Млрд. євро (млрд. дол. США)	% від загального бюджету ЄС на сільське господарство
Загальний бюджет ЄС на розвиток сільського господарства	411,7 (485,31)	100%
«Зелені платежі»		
Загальний національний розмір прямих виплат на 2014-2020 рр.	297,6 (350,81)	72,3%
«Зелені платежі» (максимум 30% від прямих платежів)	89,3 (105,27)	21,7%
Проблеми клімату та навколишнього середовища		
Внесок у поліпшення екології та подолання кліматичних проблем, у тому числі в розвиток органічного сільського господарства	29,7 (35,01)	7,2%
Підтримка органічного землеробства (виплати за переробку та обслуговування)		
Підтримка сільського господарства в рамках EAFRD ¹	6,3 (7,43)	1,5%
Загальні державні витрати (ЄС та держав-членів) на підтримку органічного сільського господарства	9,9 (11,67)	
Загальні витрати на поліпшення навколишнього середовища та подолання кліматичних змін у сільському господарстві		
Бюджет ЄС на перехід до екологічного та кліматично дружнього сільського господарства	119 (140,28)	28,9%

Джерело: побудовано автором на основі [10]

2. Стаття 16 (1а (ii)) «Якісні схеми для сільськогосподарської продукції та продуктів харчування». Зазначено, що органічне фермерство має право отримати фінансову підтримку від ЄС.

3. Стаття 17 (3) «Інвестиції у фізичні активи». Ставка підтримки органічного виробництва становить 40%, однак вона може бути підвищена на додаткові 20% для молодих фермерів, органічних виробників та ін.

4. Стаття 29 «Органічне фермерство». Надання підтримки фермерам за 1 га на період від 5 до 7 років. Виплати здійснюються щорічно та можуть покривати додатково транзитні втрати (+20% виплат) для групи фермерів до 30%. Політикою передбачено підтримку у розмірі 600 євро на рік за 1 га для дворічних рослин, 900 євро для багаторічних рослин, 450 євро – для інших.

Надання допомоги згідно з вищезазначеною програмою має заохотити традиційних фермерів до переходу на органічне виробництво, а для органічних підприємств може стати стимулом для збільшення обсягу органічного виробництва, сприяти біорізноманіттю та кооперації. Спільна аграрна політика має деякі недоліки, які можуть стати причиною зменшення або повної відмови від підтримки органічного виробництва країнами за рахунок відокремлення органічного виробництва від інших альтернативних практик, які також є обов'язковими до виконання. Іншою проблемою, яка потенційно може виникнути, є збільшення розриву між рівнями підтримки між країнами – членами ЄС.

Варто зазначити, що заохочення популяризації органічної агропродовольчої продукції також має місце в європейській програмі, яка спрямована на стимулювання споживання молочних продуктів, свіжих фруктів та овочів в освітніх закладах. У даній програмі органічне виробництво представлено в двох пунктах: 10, 11 статті 23 «Допомога під час постачання шкільних фруктів та овочів, молока, проведення навчальних заходів та пов'язаних з ними витрат» [12], де зазначено:

– пункт 10: для забезпечення ефективності шкільної ініціативи держави-члени мають проводити освітні заходи, які мають сприяти відновленню зв'язку між учнями та сільським господарством, зокрема через такі заходи, як відвідування ферм

та розширення асортименту агропродовольчих товарів. Заходи також можуть бути спрямовані на інформування дітей про здорові харчові звички, місцеві харчові ланцюги, органічне землеробство, стійке виробництво або боротьбу з продовольчими відходами;

– пункт 11: держав-членів заохочують до місцевих та регіональних закупівель органічних продуктів тощо.

Програма діятиме з 1 серпня 2017 р. до 31 липня 2021 р. [13], в якій закладений щорічний бюджет у розмірі 250 млн. євро (294,70 дол. США), де на закупівлю молочної продукції виділено 100 млн. євро (117,88 млн. дол. США), на овочі та фрукти – 150 млн. євро (176,82 млн. дол. США). Дана програма створює нові можливості для органічного фермерства в контексті збільшення частки органічної продукції в освітніх закладах.

Особливістю забезпечення розвитку органічного господарства є постійний перегляд правил та стандартів регулювання органічної продукції, які мають відповідати спільним цілям та інтересам країн – членів ЄС, а також поточним вимогам світової спільноти, зокрема світовим правилам торгівлі. У кінці 2017 р. Комітетом із питань сільського господарства ЄС було прийнято рішення розробити нове законодавство щодо органічного виробництва та маркування, яке має набрати чинності в 2021 р. (у разі прийняття). Оскільки органічне господарство активно поширюється та розвивається в останні 10 років, ЄС зацікавлений у подальшому стимулюванні органічного виробництва для зменшення частки імпорту відповідної продукції

Основні зміни будуть стосуватися встановлення жорсткіших стандартів для імпортової продукції [14], тобто імпортна органічна продукція має відповідати європейським правилам замість відповідності еквівалентним стандартам, посиленню контролю на усіх етапах виробничого циклу, забезпеченню споживачів актуальною та достовірною інформацією щодо органічного виробництва. Метою даних зобов'язань є підвищення довіри споживачів до органічного виробництва. Нові правила також мають спростити процес отримання органічного серти-

¹ Європейський аграрний фонд розвитку сільських районів (the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD))

Домінанти формування органічного сектору до 2030 р. в ЄС

Екологічні:	Технологічні:
<ul style="list-style-type: none"> – кліматичні зміни (підвищення температури, посилення екстремальних кліматичних умов, дефіцитність водних ресурсів у деяких регіонах); – екосистемні послуги (деградація, ерозія, зниження рівня родючості ґрунтів, втрата запилювачів); – енергетичні ресурси (зважаючи на відсутність імпорту енергоносіїв, видобуток шельфового газу, нове джерело енергії – реактор атомного синтезу); – земельні ресурси (виробництво біодизеля, захоплення землі²) 	<ul style="list-style-type: none"> – біотехнології, нанотехнології та синтетична біологія; – сенсорні технології в сільському господарстві, дрони та агророботи; – діджиталізація та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; – альтернативна протеїнова їжа (комахи та водорості)
Економічні:	Соціальні:
<ul style="list-style-type: none"> – корпоративна консолідація компаній, поява нових лідерів із країн, що розвиваються; – вертикальне та урбаністичне фермерство; – економіка, яка базується на репутації 	<ul style="list-style-type: none"> – старіння нації, домінування одноосібних фермерств; – спільне споживання

Джерело: побудовано автором на основі [15]

фікату малим бізнесом. ЄС прагне гармонізувати та спростити правила виробництва, охопивши більший асортимент органічної продукції. Нове законодавство має бути розглянуте Європейським парламентом та Комісією в першій половині 2018 р.

Визначальною особливістю глобалізації є оцінка потенційних ризиків економічного розвитку, оскільки XXI ст. характеризується екстремальними кліматичними умовами, глобальним потеплінням, прогресивним зростанням населення світу, забрудненням земельного, водного та повітряного просторів тощо. Реорганізація сільського господарського сектору та його забезпечення залишається одним із центральних завдань світових економік. Важливим напрямом у сільській господарській політиці ЄС є забезпечення цільового розвитку органічного фермерства. Представництвом міжнародної федерації органічного руху в Європі розроблено «бачення» європейського органічного сектору до 2030 р. Перспектива складається із цілей, напрямів та завдань, які мають підготувати органічний рух до майбутніх політичних, кліматичних та маркетингових змін (табл. 3).

Міжнародним європейським органічним рухом було розроблено «Органічну карту» (Organic Roadmap to Sustainable Food and Farming Systems in Europe), до якої входять три програми [16]:

1. «Органіка на кожному столі» (Organic on every table): визнання переваг органічного виробництва як законодавцями, так і споживачами; активна пропаганда органічного землеробства; забезпечення високого рівня доступності органічної продукції; в органічному господарстві задіяно більше половини європейських ферм.

2. «Вдосконалюй – Надихай – Доставляй» (Improve – Inspire – Deliver): органічна система є сталою, постійно вдосконалює свою діяльність та надихає на зміни; знання, освіта та навчання допомагають установлювати зв'язок між суспільством та сільським господарством; органіка забезпечує правильне та стале харчування.

3. «Справедлива гра – Справедлива винагорода» (Fair play – Fair pay): справедливий розподіл влади та вартості у всій системі дистрибуції; нові моделі бізнесу та комунікацій, сприяють установленню довірливих відносин між учасниками; підтримка органічного фермерства та справедливе встановлення ціни.

² «Захоплення земель» – надзвичайно масштабне придбання землі (придбання, лізинг).

Органічне виробництво відіграє важливу роль у виробництві якісних продуктів харчування, створює бізнес-можливості та позитивно впливає на навколишнє середовище. Воно забезпечує досягнення «сталих цілей розвитку ООН».

Висновки. Необхідність розроблення та здійснення програм підтримки та фінансування органічного виробництва зумовлена групою економічних, соціальних та екологічних причин. Залежно від географічного охоплення такі ініціативи мають міжнародний, регіональний, національний та місцевий характер. Найвпливовішою міжнародною організацією, відповідальною за популяризацію органічного виробництва у світі, є Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху, програми якої встановлюють загальні сфери розвитку органічного сектору, зокрема це розвиток інновацій, посилення кооперації, справедлива торгівля тощо. На регіональному рівні – наднаціональні програми ЄС, в яких закладено методи фінансової підтримки та стимулювання органічного сільського господарства. Зокрема, це «Спільна аграрна політика на 2014–2020 рр.» та «Бачення Європейського руху до 2030 року».

Література:

1. Новак Н.П. Світовий досвід державної підтримки виробництва органічної продукції. К.: ДКС Центр, 2016.
2. Маслак О.М. Міжнародний досвід державної підтримки виробництва органічної продукції. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2014. С. 72–76.
3. Хомаківська О.В., Корчинська С.Г. Світова практика державного регулювання та підтримки органічного виробництва. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. 2011. № 113.
4. Завадська Ю.С. Державна підтримка в системі регулювання розвитку ринку органічної агропродовольчої продукції. Вісник ХНАУ. 2012. № 5. С. 212–222.
5. Measures to support the development of organic farming in the eu and serbia / S. Roljević Nikolić, P. Vuković, B. Grujić. Economics of Agriculture. 2017. № 1. С. 323–337.
6. The Future of the Organic Movement: Organic 3.0 URL: <https://foodtank.com/news/2015/12/the-future-of-the-organic-movement-organic-3-0/>.
7. Arbenz Markus, Gould David and Stopes Christopher, 2016, Organic 3.0 – for truly sustainable farming and consumption, IFOAM Organics International, Bonn and SOAAN, Bonn. URL: https://www.ifoam.bio/sites/default/files/organic3.0_v.2_web_0.pdf.

8. Niggli U., Andres C., Willer H. and Baker B. P. (2017): A Global Vision and Strategy for Organic Farming Research– Condensed version. Version February, 2017. TIPI–Technology Innovation Platform of IFOAM–Organics International, % Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, Switzerland.
9. IFOAM, Annual reports URL: <https://www.ifoam.bio/en/our-library/annual-reports>.
10. Stolze, M., Sanders, J., Kasperczyk, N., Madsen, G., Meredith, S., (2016): CAP 2014-2020: Organic farming and the prospects for stimulating public goods. IFOAM EU, Brussels.
11. Regulation (EU) No 1305/2013 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Council Regulation (EC) № 1698/2005.
12. Regulation (EU) 2016/791 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 amending Regulations (EU) № 1308/2013 and (EU) № 1306/2013 as regards the aid scheme for the supply of fruit and vegetables, bananas and milk in educational establishments.
13. School scheme for milk, fruits and vegetables // European Council Council of the European Union Press Release 173/16. – 2016. URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/04/11/school-scheme-for-milk-fruits-and-vegetables/>.
14. New EU regulation on organic farming // Recent developments in European Consumer Law. 2017. URL: <http://recent-ecl.blogspot.com/2017/11/new-eu-regulation-on-organic-farming.html>.
15. Transforming food & farming: an organic vision for Europe in / Y. Barabanova, R. Zanol, M. Schlüter, C. Stopes. – 2015. URL: <http://www.ifoam-eu.org/sites/default/files/413-ifoam-vision-web.pdf#page=7>.
16. Organic Vision 2030 URL: http://www.efrc.com/?i=articles.php&art_id=909&go=Information%20and%20publications.

Овчаренко А.С. Международные и региональные программы поддержки и популяризации органического производства

Аннотация. Раскрыты место и роль Международной федерации органического движения в распространении и развитии органического производства в мире (Organic 3.0). Охарактеризованы основные программы финансовой поддержки и стимулирования органического метода производства в ЕС (Единая аграрная политика на 2014–2020 гг.). Исследованы основные инициативы содействия прогрессу европейского органического движения до 2030 г. (Organic Vision 2030).

Ключевые слова: органическое фермерство, программы развития, ЕС, международная организация, зеленые выплаты.

Ovcharenko A.S. Global and regional support schemes and popularization of organic farming

Summary. The article reveals the place and role of the International Federation of Organic Agriculture Movements in spreading and developing organic production globally (Organic 3.0). The main schemes of financial support and stimulation of the organic production method in the EU are characterized (Common Agricultural Policy 2014 – 2020). The initiatives that contribute to the progress of the European organic movement until 2030 are explored (Organic Vision 2030).

Keywords: organic farming, schemes, EU, international organization, green payments.